

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- عنوان و نام پدیدآور: اسلام در روسیه: اسلام درسرزمین ولگا/
نویسندگان ادیسوف... [و دیگران]:
مترجم حسین فائزخان‌اف.
- مشخصات نشر: قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ،
۱۴۳۶ق. = ۱۳۹۳.
- شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۲۶۵-۷
- فروست اصلی: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
ب ۱۳۹۳/۳۲۹/۲۳۵
- فروست فرعی: نماینده‌گی المصطفی در روسیه / ۵
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
- یادداشت: نویسندگان ادیسوف، دولتچینا، کوستووا، سینو تکنینا
خابوتدینوف، خیرالدین‌اف، خیز ریووا.
- عنوان دیگر: اسلام درسرزمین ولگا.
- موضوع: اسلام -- روسیه
- موضوع: مجتهدان و علما -- روسیه
- موضوع: اسلام -- روسیه -- ولگا و اورال، منطقه
- شناسه افزوده: ادیسوف، قربانعلی
- شناسه افزوده: فایزخان‌اف، حسین، مترجم
- رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۱۴۷ف/۶/۱۵BP
- رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۱۶۴۷
- شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۶۰۷۰۰

اسلام در روسیه (اسلام در سرزمین ولگا)

مترجم:

حسین فائزخاناف

نویسندگان:

ادریسوف، دولتچینا، کوستووا، سینوتکینا،

خابوتدینوف، خیرالدیناف، خیزریووا

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

اسلام در روسیه (اسلام در سرزمین ولگا)

مترجم: حسین فائزخان اف

نویسندگان: ادریسوف، دولتچینا، کوستووا، سینوتکینا، خابوتدینوف،

خیرالدین اف، خیزریووا

چاپ اول: ۱۳۹۳ ش / ۱۴۳۶ ق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۱۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

● قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸. تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۳۰۵۹

● قم، بلوار محمدامین، سدها سالاریه. تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶

pub.miu.ac.ir miup@pub.miu.ac.ir

● مدیر انتشارات: عباس نقفی

● معاونت تولید: روح الله سلمانی

● ناظر تولید: جعفر قاسمی ابهری

● ناظر فنی: محمدباقر شکری

● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی

● ناظر چاپ: نعمت الله یزدانی

● آماده ساز: سید جاوید حسینی

● صفحه آرا: محمد خسرو بیگی

● ویراستار: حسن محقق نجفی

● نمونه خوان: محمد خسرو بیگی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعه المصطفی علیه السلام العالمیه» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی علیه السلام «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام» را تأسیس کرده است.

اثر حاضر با عنوان اسلام در روسیه حاصل پژوهش افاضل گرامی ادريسوف، دولتچینا، کوستووا، سینوتکینا، خابوتدینوف، خیرالدین اف، خیزریووا، کوششی است در به ثمر رساندن گوشه‌ای از این اهداف متعالی. در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

تقدیر

دانشنامه پیش رو نخستین جلد از مجموعه چندجلدی اسلام در کشور فدرال روسیه است. در پیوند با افزایش شمار علاقه‌مندان جامعه ما به تاریخ اسلام در استان «نیژنی نوگورود» و همچنین آشنایی با چهره‌های برجسته این سرزمین، کسانی که در فرایند تاریخ اسلامی این منطقه نقش مهمی بازی کرده‌اند، نخستین جلد این مجموعه به این استان می‌پردازد.

در کنار مقاله‌های تاریخی، این دانشنامه به پرسش‌هایی درباره خداشناسی، مفاهیم اساسی شریعت، آشنایی با سنت، قانون در اسلام و چهره‌های برجسته جهان اسلام پاسخ می‌دهد. این مجموعه برای طیف وسیعی از خوانندگان علاقه‌مند نوشته شده است و می‌تواند منبع مفیدی، هم برای دانشجویان و هم برای پژوهشگرانی باشد که در زمینه دین اسلام به‌طور عام و جامعه مسلمان سرزمین ولگا به‌طور خاص تحقیق می‌کنند.

از کسانی که در امر چاپ و نشر این دانشنامه همکاری کرده‌اند، سپاس‌گزاریم: آقایان رستم رئیس‌ویچ سلیمان‌اف، مراد شامیل‌ویچ آیداگولوف، دامیر اسخات‌ویچ صالح‌اف.

فهرست مطالب

۱۵.....	پیشگفتار نویسندگان.....
۱۹.....	عبدالمناف، ابوبکر.....
۲۰.....	عبدالخالقاف، محی الدین.....
۲۱.....	عبدالرحیماف، دایان.....
۲۲.....	عبدالرحیماف، صابر.....
۲۲.....	عبدالعزیزاف، تحفة الله.....
۲۳.....	عبدالجباراف، حمزه.....
۲۴.....	عبدالجمیلاف، صادق.....
۲۶.....	عبداللین، احمد احمد ویچ.....
۲۶.....	عبداللین، اختام عبد الله ویچ.....
۲۷.....	عبدالرحمناف، حمزه.....
۲۸.....	ابوحنیفه، النعمان.....
۳۰.....	«ابوحنیفه: زندگی و میراث».....
۳۱.....	ابیزی.....
۳۳.....	ایبستای.....
۳۴.....	اولیاء.....
۳۵.....	آقایف (آقا اوغلو)، احمد بیگ.....
۳۹.....	عادت.....

۴۰	اذان
۴۱	«اذان در سرزمین ولگا»
۴۲	ایزاتوللین، اسماعیل
۴۲	عقیده
۴۴	اکچورا
۵۱	علی‌یف، شاکر
۵۱	علیم‌اف، بدر الدین
۵۳	علیم‌اف (خانواده)
۵۴	الکین، سعید غیری
۵۵	الله
۵۷	علام‌اف، عبدالباری حسین ویچ
۵۸	علام‌اف، الهام منصورویچ
۵۸	علام‌اف، صدرالدین
۵۹	«الفتاحه»
۶۱	نشریه «اسلام در جهان معاصر»
۶۱	سیمای امور داخلی کشورها و سیاست بین الملل»
۶۲	المحمدوف، حبیب الله
۶۴	الموشف، حمید الله
۶۸	اپانایف، عبد الله
۷۱	انجمن زنان مسلمان
۷۱	اسفندیاروف، عثمان
۷۲	الآخرة
۷۳	اختاموف، فتاح الدین
۷۴	آخون
۷۵	اشرفوف (اشرف الدین‌اف)
۷۵	عاشورا
۷۶	آیه
۷۸	بادامشین، (برادران) مفتاح و فتاح
۷۸	برکت

۷۹	بارودی
۸۲	بصیروف
۸۳	باتروف
۸۳	بانیرشا
۸۶	سپاه باشقیری - میشاری
۸۸	بایزیدوف
۸۹	بتانکور
۹۰	بیوسوف
۹۳	کتابخانه اسلامی مدرسه «ماه نور» نیژنی نوگورود
۹۳	بیگی یف
۹۷	بیگلدین
۹۷	بدعت
۹۸	بکینین
۹۹	بکینین
۱۰۱	بلال الدینوف
۱۰۳	نیکوکاری مسلمانان نیژنی نوگورود
۱۰۸	بورتاسی
۱۱۱	خبرنامه «سمنارهای مسلمانان روسیه»
۱۱۲	وهاپووا
۱۱۳	جنیش وائیسوف
۱۱۷	وقف
۱۲۳	املاک موقوفه در نیژنی نوگورود
۱۲۴	وحیدوف
۱۲۷	وهایسیم، وهایی‌ها
۱۳۱	ولیمیف‌ها
۱۳۳	گردهمایی مسلمانان سرتاسر روسیه
۱۳۳	نخستین گردهمایی مسلمانان سرتاسر روسیه
۱۳۴	در این گردهمایی چهار گروه نخبه متحد گشتند

- ۱۳۵ دومین گردهمایی مسلمانان سرتاسر روسیه
- ۱۳۷ سومین گردهمایی مسلمانان سرتاسر روسیه
- ۱۴۰ چهارمین گردهمایی مسلمانان سرتاسر روسیه
- ۱۴۱ نخستین گردهمایی مسلمانان سرتاسر روسیه (دوره دوم)
- ۱۴۲ دومین گردهمایی مسلمانان سرتاسر روسیه
- ۱۴۴ گردهمایی روحانیان سرتاسر روسیه
- ۱۴۵ سمینارهای مسلمانان سرتاسر روسیه
- ۱۴۵ نخستین سمینار مسلمانان سرتاسر روسیه
- ۱۴۶ دومین سمینار مسلمانان سرتاسر روسیه
- ۱۴۹ روزنامه «الحیة»
- ۱۴۹ روزنامه «جهان»
- ۱۵۰ روزنامه «مدینة الاسلام»
- ۱۵۱ روزنامه «ملت»
- ۱۵۱ روزنامه «نورالعلم»
- ۱۵۲ روزنامه «ترجمان»
- ۱۵۴ روزنامه «توگان یاک»
- ۱۵۵ گاسپرینسکی
- ۱۵۸ علمانوف
- ۱۵۹ عبدالین
- ۱۶۱ گوسیوا
- ۱۶۲ داماسکین
- ۱۶۳ دامولا
- ۱۶۵ «مهمانخانه دووخ سوتنایا»
- ۱۶۷ جدیدیسم
- ۱۷۳ «گفت و گوی تمدن ها»
- ۱۷۴ امامان نیژنی نوگورود
- ۱۷۷ دمتریف
- ۱۷۸ دوبرولوبوف
- ۱۷۹ دومبروفسکی

۱۸۱.....	اداره امور دینی مسلمانان استان نیژنی نوگورود (DUMNO)
۱۸۷.....	مجله «اسلام در نیژنی نوگورود»
۱۸۷.....	مجله «منارة»
۱۸۸.....	زاخودر
۱۹۱.....	اردوی زرین و نفوذ آن بر سرزمین کنونی ن. نوگورود
۱۹۵.....	ابراهیموف
۱۹۹.....	ادریسوف
۲۰۳.....	انتشارات مدرسه اسلامی «ماه نور»
۲۰۴.....	الیاسوف
۲۰۷.....	پایگاه اینترنتی «اسلام در نیژنی نوگورود»
۲۰۷.....	(www. islamnn. ru)
۲۰۹.....	پایگاه اینترنتی «اسلام در فدراسیون روسیه»
۲۰۹.....	(www. IslamRF. ru)
۲۱۱.....	پایگاه اینترنتی «نیزگار»
۲۱۱.....	(www. nizgar. ru)
۲۱۳.....	اسلام در نیژنی نوگورود
۲۱۵.....	اسلام در عصر سرزمین‌های ترک خودگردان
۲۱۷.....	گسترش اسلام در نیژنی نوگورود
۲۱۷.....	ابیزها (حافظها، سده ۱۶ تا پایان ۱۸م)
۲۲۱.....	دوره مجلس اسلامی اورنبورگ

پیشگفتار نویسندگان

دانشنامه‌ای که در دست شماست، اسلام در سرزمین ولگا نتیجه پژوهش‌های چندین ساله گروهی از کارشناسان درباره خداشناسی و تاریخ اسلام در کشور فدرال روسیه است. کار پژوهش در این زمینه، به کمک اداره امور دینی مسلمانان استان نیژنی نوگورود (DUMNO) در آغاز دهه ۱۹۹۰م و پس از بازگشت دوباره دین به روسیه از سر گرفته شد. از سال ۱۹۹۵م، این نهاد ضمن همکاری‌های تنگاتنگ با فرهنگستان علوم و با هدف آشنایی با نتایج کار گردهمایی‌ها و سمینارهای اسلامی، اقدام به چاپ و نشر نشریات سالانه کرد.

با آغاز دهه ۲۰۰۰م، اداره دینی مسلمانان استان نیژنی نوگورد (که از این پس به اختصار، آن را ن.ن.می‌نامیم) آرمان‌های علمی خود را بر سه زمینه خداشناسی در اسلام، تاریخ مسلمانان روسیه و دین‌شناسی تطبیقی بنا نهاد. با تحقق یافتن این آرمان‌ها این نهاد در سطوح گوناگون علمی، اجتماعی، سیاسی و مطبوعاتی گسترش یافت. نتیجه فعالیت‌های این نهاد، سالانه از طریق سمینارهای مسلمانان سرتاسر روسیه و همچنین جلسات فائزخان‌اف و رمضان‌اف به آگاهی جامعه مسلمان می‌رسد. فهرست کتب و کتابچه‌های منتشره

به‌وسیله این نهاد، در راستای معرفی و آشنایی با سمینارها و نشست‌های علمی و همچنین نشریات دوره‌ای آن، به بیش از دویست عنوان می‌رسد.

روشن است که بیشتر مسلمانان سرزمین‌های ولگا و سیبری به مذهب برحق حنفی گرایش دارند (این گزاره در اساسنامه اکثریت نهادهای دینی به ثبت رسیده است). به‌رغم این تعداد، اکثریت آنان از این مذهب و بنیان‌گذار آن آگاهی عمیقی ندارند. در راستای پرکردن این جای خالی، اداره امور دینی مسلمانان استان ن. ن، برای نخستین بار به چاپ و نشر متن کامل تفسیر قرآن ا. ی. علی، پژوهشی درباره زندگی‌نامه و آثار ابوحنیفه و کتابی درباره آداب و رسوم تدفین در اسلام اقدام کرد. در چهارچوب چنین فعالیت خدایسندانه، مجموعه‌های چندجلدی فقه حنفی در قالبی نوین اثر ا. طهماز، تاریخ‌شماری در اسلام اثر ح. رحمان، تفسیر چندجزئی قرآن مجید اثر ا. ی. علی چاپ و منتشر گردید. مقاله‌های این دانشنامه، یافته‌های معاصر درباره اندیشه‌های یزدان‌پرستانه چندین قرن مکتب ابوحنیفه را منعکس کرده است. بیش از ده سال است که از مهم‌ترین اهداف فعالیت‌های علمی پژوهشی این نهاد، تاریخ و نژادشناسی است.

رویکرد اساسی این پژوهش، شناخت تاریخ و نژاد ملت تاتار و میشار سرزمین ولگا می‌باشد. از سال ۱۹۹۸م تاکنون، رساله‌های تک‌پژوهشی درباره تاتارها و میشارها به چاپ رسیده است. در این رساله‌ها نه تنها مقالاتی درباره تاریخ جامعه مسلمان شهرها و روستاها، بلکه زندگی‌نامه صدها چهره نامی و برجسته مسلمان اهل نیزنی نوگورود نیز گنجانده شده است؛ کسانی که نقش مهمی در پایه‌گذاری و تحکیم بنای اسلام در این سرزمین داشته‌اند. هدف مذکور، چه در گذشته و چه اکنون، از اهداف مهم در پیوند با شناخت اصل و نسب جامعه تاتار، پیشرفت جامعه مسلمان و آموزش دینی آنان در

سراسر این منطقه جغرافیایی بوده است. گردآوری مقالات تاریخی درباره چگونگی پایه‌گذاری اسلام در سرزمین ن. ن، باعث نگارش این دانشنامه گردید؛ کتابی که به ما فرصت داد تا یکایک حقایق را که با حضور اسلام در منطقه ارتباط دارند، به ثبت برسانیم. منابع این مقالات، بازتاب پژوهش‌های تاریخ‌دانان این سرزمین است که در این دانشنامه، با آوردن شواهد از آرشیو خانواده‌های نزدیکان، خویشاوندان و همشهریان امامانی همراه شده که در گذشته، جامعه مسلمان این سرزمین را رهبری می‌کردند. اطلاعات مذکور این امکان را فراهم آورده است که نه‌تنها فرآیند تاریخی این منطقه، بلکه زندگی روزمره یک مسلمان ولگانشین نیز نشان داده شود؛ تا جایی که گاهی روابط جامعه مسلمان با حکومت‌های وقت، دورنمای گسترش مساجد، سرنوشت ساختمان‌ها و کاخ‌های فرهنگی و راهبرد حیاتی توده مسلمان، همه و همه به دیدگاه و موضع امام بستگی داشت. یادواره حکمت و آموزش‌های دینی امامان در گذشته، کسانی که زندگی خود را وقف خدمت به دین و مردم کردند، تاکنون نیز در میان پیروان اسلام زنده است. از اهداف نویسندگان و ناشران این دانشنامه، زنده‌کردن خاطره شاهرکارهای اخلاقی خدمت‌گزاران به دین و مردم و میهن، نه تنها در دل مسلمانان، بلکه در میان همه شهروندان روسیه است.

امروزه جوامع مسلمان روسیه، در مناطق جدا از هم و در قفقاز شمالی، کناره‌های ساحلی ولگا و سیبری زندگی می‌کنند. بی‌شک این جوامع، نقش کلیدی در تاریخ اسلام در روسیه داشته‌اند. البته با توجه به فرایند مهاجرت، طی دوره‌های گوناگون تاریخی در این کشور، مسلمانان در سرزمین‌هایی ساکن شدند که بیشتر جمعیت آنها را مسیحیان ارتدوکس تشکیل می‌داد. مسلمانان در این سرزمین‌ها در اقلیت و در گروه‌های جدا

از هم زندگی می‌کنند؛ اما در امر گسترش و نگاه‌داری اسلام کوشیده‌اند. در جریان گردآوری اطلاعات درباره میثارهای مسلمانان استان ن. ن، نگارندگان چندین بار با پدیده نزدیکی سرنوشت مسلمانان روسیه روبه‌رو شده‌اند. به این ترتیب، طرح «اسلام در کشور فدرال روسیه» شکل گرفت و اینک نخستین جلد آن دانشنامه، «اسلام در سرزمین ولگا» در دست خوانندگان است. در حال حاضر کار چاپ و نشر جلد‌های دیگر این مجموعه «اسلام در مسکو و حومه آن»، «اسلام در پترزبورگ»، «اسلام در بخش مرکزی روسیه»، «اسلام در سامارا»، «اسلام در کاسیموف» و... در دست تهیه است. انتشار چنین کتبی از گسترده‌ترین پژوهش‌ها درباره اسلام در روسیه و تجربه‌ای بی‌سابقه در راستای گردآوری اطلاعات علمی در مورد تاریخ و وضعیت کنونی جامعه مسلمان روسیه به شمار می‌رود. نگارندگان و ناشران این مجموعه از فعالان مسلمان، تاریخ‌شناسان و مردم‌شناسان سرتاسر روسیه دعوت می‌کنند تا به شکل جدی در گردآوری این آثار شرکت جویند.

در گردآوری و نگارش این دانشنامه، از منابع پیشین همچون اسلام (چاپ مدینه، ۱۹۹۱م)، اسلام در روسیه تزاری (چاپ مدینه، چهار جلدی، ۱۹۹۸-۲۰۰۳م) و اسلام در شرق اروپا (قازان، ۲۰۰۴م) بهره گرفته‌ایم. در این دانشنامه، برای رعایت اختصار از درج کامل برخی نام‌ها که بسیار تکرار شده، پرهیز کرده‌ایم و به علامت اختصاری آنها بسنده نموده‌ایم.

گردآورنده و سردبیر مسئول دانشنامه

«اسلام در سرزمین ولگا»

دامیر و. محی‌الدین اف.